

За точноста на имињата: натурализмот наспроти конвенционализмот во Платоноворот Кратил (II)

Ана Димишковска Трајаноска
Институт за философија
Филозофски факултет-Скопје
modesti27@yahoo.com

Тезата дека Сократовата аргументација во *Кратил* е втемелена врз двојната, делумно сериозна, делумно иронична употреба на етимологиите во Сократовата аргументација, беше најавена во уводниот дел од овој текст. Во преостанатиот дел од текстот ќе биде направен обид на оваа теза да ѝ се даде попрецизна и поразработена форма.

Имено, сериозната, позитивна функција на етимолошките аргументи би се состоела не само во обидот да се „декодираат“ семантичките наслојки на јазикот кои сме ги наследиле од претходните генерации и кои ги откриваат нивните философски гледишта за природата на именуваните нешта [1], туку и во тоа натуралистичката позиција, која на Сократ му служеше како платформа за напад врз Хермогеновиот конвенционализам, да се проследи до нејзината крајна консеквенција. Така, доколку сложените имиња, како што покажаа изведените анализи, се добиваат како комбинација на поедноставни елементи, природната точност на името како целина би морала да биде втемелена врз точноста на неговите елементарни делови (στοιχεῖα) (422b-e). Крајната консеквенција на натурализмот, во овој случај, би била тезата дека „точноста“ на основните елементи од кои се составени имињата – гласовите, се должи на нивната миметичка, подражавачка природа. Очигледно, миметичката природа на гласот, за која зборува Сократ, не може да се сведе на проста ономотопеја, од едноставна причина што во тој случај би можеле да се именуваат единствено оние нешта кои произведуваат звук кој може да се имитира. Но, како што утврди Сократ, природната сличност на знакот и означеното се темели врз фактот што со слоговите и буквите не се подражава некој надворешен аспект, како што би бил звукот, за чие произведување, впрочем, се способни само мал број нешта, туку, напротив, самата суштина на нештата (424 b). Значи, начинот на подражавање, според Сократ, се однесува на едно пофундаментално рамниште, и е суштински поврзан со типот на движењето – треперење или мирување – кое го изведува јазикот при изговарањето на определен глас, и кое ја доловува природата на подражаваното нешто. Така, на пример, гласот *p* (po) претставува алатка за изразување на сите видови движења како во *ρέιν* (тече), *ρόή* (тек), *τρόμος* (треперење), *τρέχειν* (трча), *ῥυμβεῖν* (врти), итн., затоа што при изговарањето на овој глас јазикот најмалку мирува, а најмногу трепери. Лизгањето на јазикот при изговарањето на гласот *l* (ламбда) придонесува овој глас да се користи во имињата како што се *λεῖον* (мазно), *ὀλισθάνειν* (се лизга), *λίπαρον* (мрсен), *κολλῶδες* (течен), итн., додека запирањето на лизгањето на јазикот од силата на гама (*g*), ја

прикажува природата на γλίχορον (лепливо), γλυκύ (слатко), γλοιῶδες (калив), (426с-427с), итн. На тој начин, преку анализата на споменатите и другите основни гласови, Сократ покажува како во една доследна натуралистичка позиција може да се воспостави и последната, најделикатна алка во синцирот кој ги врзува зборовите и нештата, алката сочинета од подражавачката моќ на гласот.

Меѓутоа, како што беше и претходно споменато, во композицијата на овој дел од дијалогот, паралелено со „сериозната“, позитивната, тече и спротивната, иронична, негативна аргументациска струја. Со ненадмината вештина, Платон, преку Сократовите етимолошки анализи, кои на почетокот звучат сосем издржано и кои се преземени од Хомер и од другите сегменти на книжевното и митолошкото наследство, незабележливо го води читателот на сè понесигурен и понесигурен терен. По извесно време, станува очигледно дека, како што вели Келер, „Сократ е способен да етимологизира буквално сè“ [2], сосем слободно користејќи ги пермутациите на букви и акценти во зборовите (како во случајот на ἄνθρωπος) и задоволувајќи се со аргументот дека некои зборови чие потекло не може да го објасни, како πῦρ (оган) и κακόν (зло) се всушност варварски, странски имиња. Следејќи ги сите бизарности на Сократовата етимолошка имагинација, кои земаат сè поголем замав со напредувањето на дијалогот, тешко може да се одбегне впечатокот, на кој особено инсистира Келер [3], дека клучниот аспект на Сократовата иронија е упатен на адресата на софистите и на арбитрарноста на нивниот метод, прикриена со високата цена на курсевите кои ги нудат и незаслужено високата репутација која ја уживаат. Дополнителна поткрепа на оваа теза, дека во „етимолошкиот“ дел од дијалогот всушност се нуди еден ироничен портрет на типична софистичка дискусија, со нејзината површинска заводливост но и недоволна аргументативна издржаност, даваат и патемните „самоподбивачки“ коментари на Сократ кон тезите кои ги изнесува (споредете, на пример, 426b), неговите алузии на Продиковите предавања од педесет драхми (384b), како и повикувањето на Евтифрон како извор на инспирација (396d).[4]

Сепак, за предметот на овој текст од поголемо значење е фактот што неиздржаноста на дел од наведените аргументи го подготвува теренот за неочекуваниот драматуршки пресврт во дијалогот. Имено Сократ, откако со нападот врз екстремното конвенционалистичко гледиште создаде впечаток дека го брани натурализмот, сега критички се свртува кон екстремната натуралистичка теза која ја застапува Кратил и го принудува да го прифати нејзиното конвенционалистичко омекнување. Скепсата кон етимолошкиот проект, која веќе е всадена во свеста на читателот, овозможува поголема приемчивост за деконструирањето на натуралистичката позиција на Кратил, бидејќи Кратил отворено ќе го изрази своето согласување со сето она што Сократ го кажа во овој контроверзен дел од дијалогот. Така, слично како што Сократовите етимологии во разговорот со Хермоген послужија за да ја покажат недостатоците на чисто конвенционалистичкото објаснување, во разговорот со Кратил тие ќе послужат за тоа да се покаже неодржливоста на екстремното натуралистичко гледиште.

Критиката на крајниот натурализам и навраќањето кон конвенционалистичките аргументи

Завршниот дел од дијалогот, кој се состои во разговорот помеѓу Сократ и Кратил, започнува со резимето на претходната дискусија во формулацијата „точноста на името е она што покажува какво е нештото“ (428 e), со која Кратил наполно се согласува. Сепак, како што набрзо ќе се види, Кратиловата концепција обврзува на прифаќањето на проблематичната теза за одрекувањето на самата можност од несоодветно именување. Така, според Кратил, само точно даденото име може да се нарече име; случајот со името на Хермоген, кој го носи ова име иако нема ништо заедничко со родот на Хермес, Кратил го решава на таков начин што тврди дека Хермоген воопшто и не го носи споменатото име, туку „само се чини дека го носи, а (...) тоа е име на некој друг, чија е и природата што ја покажува ова име“. (429c) Продолжувањето на оваа аргументациска линија води до негирањето на самата можност од лажно говорење; тезата за невозможноста да се зборува лажно, Кратил, доследно на својата појдовна позиција, експлицитно ја прифаќа, тврдејќи дека оној кој не би зборувал вистинито воопшто не би зборувал, туку би испуштал празни звуци, без значење, како да удира во бронзен сад. (430a).

Како што може да се забележи, во овој дел од дијалогот Сократ наидува на далеку посилен аргументативен отпор отколку во првиот дел, во разговорот со Хермоген, кој беше посугестивен и подготвен релативно брзо да ги прифати Сократовите ставови. Оттаму, на Сократ ќе му биде потребна една подалекусежна стратегија за да ја разниша Кратиловата позиција, а клучната потпорна точка на оваа стратегија е всушност аналогијата на името и сликата, односно тезата дека името е некаква слика (*μίμημα*) на предметот (она што се именува). Поаѓајќи од концесијата на Кратил дека сликата може несоодветно да биде припишана на некој објект чија слика таа не е, Сократ сугерира дека истата можност за несоодветно припишување треба да важи и за имињата; уште повеќе, исто како што од цртежите и сликите некои можат да бидат подобро, а некои полошо изработени, би морала да се допушти и можноста од добро, односно лошо изработени имиња. (431d)

Кратил, од аспект на доследно придржување кон својата позиција, со право е претпазлив кон согласувањето со оваа теза, затоа што таа би се косела со неговата екстремна натуралистичка поставка дека мора да постои совршено совпаѓање помеѓу името и именуваниот објект. Но, токму оваа поента за потребата од совршено совпаѓање на името како вид слика и именуваниот, односно претставениот објект, Сократ ја користи како потенцијална слаба точка во Кратиловата аргументација; имено, од неа би произлегло дека во тој случај предметите би требало да бидат во целост слични со своите имиња, односно „сè би станало двојно и не би било можно да се разликува што е предметот што се именува, а што името“. (432d) Сократ се стреми да го натера Кратил да прифати дека мора да постои извесен степен на различност помеѓу сликата и она што со неа е претставено, односно помеѓу името и она што со него е именувано; оваа различност, односно несоодветност не ја попречува функцијата на именувањето, како што вели Сократ, „сè додека постои некаков знак (*τύπος*) на предметот на кој се однесува говорот“ (432e- 433a). Како што подвлекува Седли, тука станува збор за „поента која веќе беше востановена во етимолошкиот дел: дека иако имињата навистина функционираат како имиња преку тоа што се минијатуризирани

дескрипции на нивните објекти, тие успеваат да бидат имиња и покрај значителните варијации во нивниот степен на дескриптивна точност“. [5]

По оваа сугестија, Сократ со извонреден аргументативен маневар успева уште една клучна теза изложена во етимолошкиот дел, која навидум беше конечен доказ за триумфот на натурализмот над конвенционализмот, да ја сврти против самиот Кратил; станува збор за тезата дека самите елементи од кои се составени имињата, односно гласовите, мораат да бидат слични со предметите кои имињата ги подражаваат. Сократ му го посочува на Кратил името кое означува цврстина, σκληρότης, и во чиј состав се содржани како гласовите кои означуваат цврстина, ро (*r*) и сигма (*s*), така и гласот кој означува мекост, ламбда (*l*). Кратил признава дека ламбдата, поставена во ова име, означува нешто спротивно од цврстината, и дека можеби не е точно поставена, каков што беше случајот и со повеќе други букви чие функционирање во зборовите Сократ го анализираше во етимолошкиот дел. Сепак, Кратил не го негира фактот дека и покрај присуството на несоодветен глас, ние го разбираме значењето на зборот σκληρόν кога тој се употребува во комуникацијата, но смета дека тоа разбирање се темели врз навиката (434e).

Токму ова признание и повикувањето на навиката од страна на Кратил е вовед во триумфот на Сократ при побивањето на екстремниот натурализам, бидејќи навиката, која Кратил невнимателно ја воведува како концепт, не е ништо друго, освен договор или конвенција. Следствено, натурализмот е неодржлив во неговата радикална, чиста форма, затоа што во објаснувањето на функционирањето на процесот на именувањето нужно е да се вклучи и конвенционалистичкиот елемент, елементот на договорот или навиката, а токму тоа е она на што Кратил се противставуваше на почетокот на дијалогот.

Вториот конвенционалистички елемент кој Сократ го користи против Кратиловиот натурализам е поврзан со имињата на броевите; имено, Сократ во 435b-c, му укажува на Кратил дека механизмот на сличноста на името и именуваното нешто не може да функционира во случајот на броевите, бидејќи би морало да се најде име кое е слично за секој број одделно. Следствено, една издржана теорија за именувањето и за точноста на имињата би морала, освен принципот на сличност на имињата и предметите, да остави место и за конвенциите кои ги употребуваат говорниците, бидејќи, како што вели Сократ, „навиката, како што изгледа, објавува и со она што е слично и со неслично“. (435 b)

Сепак, иако, на прв поглед, би можело да се чини дека со ова конвенционалистичко урамнотежување на натурализмот, кое го изведува Сократ, откако претходно ја покажа неодржливоста на радикалниот конвенционализам, предметот на разговор е исцрпен, тоа е само површен впечаток. Всушност, во завршниот дел од дијалогот присуствуваме на извлекувањето на значајни гносеолошки консеквенции од тезата на Кратил, врз основа на кои Сократ ја сугерира можеби најсуштествената философска поента на целиот дијалог.

Темелната импликација на Кратиловото инсистирање врз совршеното соодветствување на имињата и со нив именуваните предмети, се состоеше во застапувањето на тезата дека доколку постои таква соодветност, самото познавање на имињата би ни овозможило и познавање на предметите (435 d). Но оваа теза за имињата како

адекватен, па дури и единствен гносеолошки патоказ кон самите нешта Сократ ја побива врз две основи. Прво, доколку древните „законодавци“, кои им ги дале првичните имиња на нештата биле во некаква заблуда во поглед на природата на нештата, следува дека и самите ние, кои се служиме со тие имиња сме жртви на истата заблуда (436b). Второ, доколку тврдиме дека древните законодавци адекватно ги познавале нештата кои први ги именувале, потребно е да објасниме на кој начин тие можеле да ги осознаат нештата во отсуство на претходно дадени имиња? Така, Сократ покажува дека запаѓаме во бесконечен регрес доколку не се откажеме од тврдењето дека имињата се единствениот начин на кој ние можеме да ги запознаеме нештата и доколку не допуштиме можност за директно запознавање на самите нешта, без нужно посредство на имињата. Претходно воспоставената аналогија на името со сликата тука ѝ го задава конечниот удар на Кратиловата позиција, бидејќи очигледно е дека доколку сакаме да го оцениме квалитетот на направената слика ние ќе треба да имаме увид и во оригиналот и во сликата за да го процениме степенот на нивното заемно соодветствување. Сократ оваа клучна теза ја формулира како заклучок на целата дискусија, велејќи „треба да бидеме задоволни со тоа што се согласивме дека не треба да се тргне од името, туку и дека треба да се запознаваат и испитуваат нештата од самите себе, а не од нивните имиња“. (439b)

На овој заклучок се надоврзува уште еден теориски напад од страна на Сократ, овојпат насочен кон Кратиловата хераклитовски инспирирана философска позиција за постојаниот тек во кој се наоѓаат нештата. Ваквата позиција – имено, дека сè што постои постојано оди и тече – според Сократ, ја застапувале оние кои ги давале првите имиња, па доколку се покаже дека таа не е оправдана, тогаш „тие самите паѓаат како во некаков вител и се вртат, при што и нас нè завлечкуваат со нив.“ (439c) Следствено, смета Сократ, „никој разумен не би се препуштил себеси и својата душа на имињата, верувајќи им на имињата и на оние кои ги даваат, а при тоа да тврди дека нешто знае. Ниту би се презирал себеси и другите нешта, велејќи дека нема ништо здраво во нив, туку дека сè тече како глиненни садови. Ниту би расудувал како некој болен од настинка мислејќи дека сите нешта се надуени и дека течат“. (440c-d) Напротив, самата можност како за именувањето, така и за осознавањето на нештата подразбира определена стабилност на она што се именува и осознава. Примерот со она што е само по себе убаво, односно со самата убавина, за која не можеме а да не кажеме дека е секогаш онаква каква што е, очигледно го сутерира поттекстот на Платоновата теорија за идеите како противстав на хераклитовската концепција радикализирана од страна на Кратил. Следејќи ја сугестијата на Седли, во овие завршни Сократови аргументи би можеле да ја препознаеме тезата дека не самите имиња, туку идеите се она кое треба да биде непосреден предмет на нашата потрага по знаење. [6] Така, дијалогот кој започна на речиси шеговит начин, со контоверзата околу соодветноста на името „Хермоген“ за неговиот носител, кулминира во метафизичкото рамниште до кое доведе разгледувањето на проблемот за точноста на имињата, иако, од друга страна, самиот овој проблем не доби еднозначно и недвосмислено решение. Сократ, навистина, проникливо ги критикуваше и натурализмот и конвенционализмот но не застапа експлицитно на ниту една од овие две противставени позиции. Неговата приврзаност кон „средниот пат“ помеѓу конвенционализмот и натурализмот, несомнено, може да се изведе од духот и аргументацијата на целиот дијалог, но сепак, фактот што оваа посредничка позиција не е засебно елаборирана од самиот Сократ, остава простор и за поинакви толкувања на смислата на целата дискусија.

Заклучок

Предложеново читање на Платоновитот *Кратил*, засновано врз доминантните современи интерпретации, имаше за цел да покаже дека структурата и динамиката на овој дијалог се исклучително сложени, и дека не случајно тој со милениуми ги збунува многубројните читатели и толкувачи. Како што беше повеќе пати потенцирано, од аргументациски аспект, најспецифична негова одлика е двојната, како сериозна, така и иронична употреба на етимолошките аргументи – од една страна, како поткрепа на умерениот натурализам наспроти неумерениот конвенционализам, а од друга, како средство за деконструирање на неумерениот натурализам во прилог на повторното воведување на конвенционалистичката перспектива. Позицијата која ги вклучува како аспектите на природната сличност на знакот и означеното, односно моќта на гласот да ја долови суштината на нештата, така и нужноста од конвенциите во функционирањето на јазикот, е најсериозниот кандидат да биде задржана како поента од суптилната и повеќеслојна конфронтација на соговорниците од *Кратил*. Но сепак, дури и да го прифатиме ваквото гледиште како најцврсто аргументирано, не треба да се заборави тежината на Сократовата/ Платоновата забелешка за опасноста од „предавањето на сопствената душа на имињата“. Имено, ако постои некоја недвосмислена порака која ја соопштува авторот на овој дијалог, макар колку и да е дискретен начинот на нејзиното пласирање, тоа е пораката дека вистинскиот предмет на философското истражување се самите нешта, а не нивните имиња, и дека постојаноста и неменливоста кои ги одликуваат вистинските објекти на познанието не можат да се најдат во несигурниот свет на гласовите, пишаните знаци и нивната игра низ времето. Така, патот кон зрелата фаза на Платоновата философија, во која е целосно разработена неговата теорија за идеите, со *Кратил* е дефинитивно отворен, а философски настроеното потомство добива четиво кое со милениуми ќе го предизвикува неговото љубопитство. Со одличниот превод на *Кратил* на македонски јазик, направен од Весна Томовска – Митровска, македонската философска и пошироката интелектуална публика добива во целост да ужива во богатството и во интерпретативниот предизвик кој и до ден-денес го претставува ова уникатно дело.

Белешки:

- [1] Споредете Sedley, *op. cit.*, p. 8.
- [2] Keller, *l.c.*, p.16.
- [3] Keller, *op. cit.*, pp. 14-22.
- [4] Keller, *op. cit.*, pp. 17-18.
- [5] Sedley, *op.cit.*, p. 9.
- [6] Споредете Sedley, *op.cit.*, p.11.

Библиографија со кратенки и врски со цитираните веб страници:

Keller = Keller, S. "An Interpretation of Plato's *Cratylus*", *Phronesis* (vol XLV, no.4, November 2000), pp. 284-305. <<http://people.bu.edu/stk/Papers/Cratylus.pdf>>, 5.11.2007

Sedley = Sedley, D. "Plato's *Cratylus*", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2006 Edition)*, Edward N. Zalta (ed.), <http://plato.stanford.edu/archives/win2006/entries/plato-cratylus/>, 5.11. 2007

Платон = Платон. *Кратил*, Магор, Скопје, 2006 (превод од старогрчки, коментар и белешки Весна Томовска-Митровска). (Plato. *Cratylus*, translation and comments in Macedonian by dr Vesna Tomovska Mitrovska, University of Ss.Cyril and Methodius, Faculty of philosophy, Institute of Classical Studies, Skopje, the Republic of Macedonia

Plato. *Cratylus*, (translated by Benjamin Jowett)

<<http://platoancienttexts.org/library/greek/plato/cratylus.html>>, 5.11.2007